

Samen sterk tegen ouderenmishandeling in Gelderland-Zuid

Februari 2014
Verwey-Jonker Instituut

Verwey-
Jonker
Instituut

Nulmeting Barometer Ouderenmishandeling

Ouderenmishandeling is een serieus probleem. De schatting is dat elk jaar 1 op de 20 ouderen wordt mishandeld door partners, familie, huisvrienden of zorgverleners. Samenwerkende (zorg)organisaties in de regio Gelderland-Zuid maken zich sterk voor het aanpakken en tegengaan van ouderenmishandeling in het project 'Ouderen in veilige handen regio Gelderland-Zuid'. Om een gezamenlijke aanpak van ouderenmishandeling in de regio Gelderland-Zuid te ondersteunen en te verstevigen, heeft de GGD Gelderland-Zuid namens de stuurgroep 'Ouderen in veilige handen regio Gelderland-Zuid' het Verwey-Jonker Instituut gevraagd een digitale enquête uit te zetten. Deze *Barometer Ouderenmishandeling* is in 2013 voor de gemeente Amsterdam ontwikkeld.

De Barometer brengt in kaart hoe vaak betrokken organisaties te maken krijgen met verschillende vormen van ouderenmishandeling, en met welke signalen zij te maken krijgen. Ook gaat de Barometer in op kansen en knelpunten die men ziet bij een gezamenlijke aanpak.

In december 2013 en januari 2014 is de Barometer Ouderenmishandeling uitgezet in de regio Gelderland-Zuid. Via de GGD Gelderland-Zuid zijn e-mailadressen verzameld van 1505 professionals en vrijwilligers in zorg- en welzijnsinstellingen. Daarnaast is aan een aantal sleutelfiguren binnen organisaties gevraagd om de oproep tot het invullen van de enquête intern door te sturen naar medewerkers. Daardoor kunnen we geen exacte aantallen noemen van professionals en deelnemers die de oproep tot deelname aan de Barometer hebben ontvangen. Van de aangeschreven organisaties* deden 843 personen mee. De meerderheid (78,5%) verricht betaald werk; overigen vrijwillig (21,5%). Van alle deelnemers komt ruim 96 procent zelf direct in contact met ouderen.

De uitkomsten van de Barometer zijn bedoeld voor het in beeld brengen van trends en ontwikkelingen op het gebied van ouderenmishandeling in de regio Gelderland-Zuid gedurende 2013, 2014 en 2015. In deze brochure doen wij verslag van de belangrijkste bevindingen.

*De organisaties zijn ingedeeld in de volgende categorieën: Thuiszorg (519), Intramuraal zorg (186), Welzijn/mantelzorg/vrijwilligers (66), Ouderenbonden (55) en Overige organisaties, bijvoorbeeld Gezondheidscentra (17).

I. Bewustzijn

Wat is ouderenmishandeling en hoe vaak komt het voor?

'Ouderenmishandeling is het handelen of het nalaten van handelen van al degenen die in een terugkerende persoonlijke of professionele relatie met de oudere (iemand van 65 jaar of ouder) staan, waardoor de oudere persoon lichamelijke en/of psychische en/of materiële schade lijdt en waarbij van de kant van de oudere sprake is van een vorm van gedeeltelijke of volledige afhankelijkheid' (definitie Actieplan Ouderen in Veilige Handen van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport).

Er zijn geen cijfers over omvang bekend, wel zijn er schattingen. De meest gebruikte schatting is dat jaarlijks tussen de 160.000 en 200.000 ouderen in Nederland slachtoffer worden van mishandeling; dat is 1 op de 20 ouderen (Factsheet Ouderenmishandeling MOVISIE, 2010).

Hoe kijken deelnemers aan de Barometer tegen ouderenmishandeling aan?

Deelnemers aan de Barometer kregen een aantal stellingen voorgelegd over het belang dat hun organisatie hecht aan het thema ouderenmishandeling. Allereerst vinden bijna alle deelnemers het nodig dat lokale organisaties specifiek beleid formuleren rondom ouderenmishandeling. Zestig procent van de deelnemers vindt het zeer urgent dat er een lokale aanpak komt in de Veiligheidsregio Gelderland-Zuid, ongeveer driekwart vindt daarnaast dat er meer of intensievere samenwerking tussen lokale organisaties moet plaatsvinden. Voor de helft van de deelnemers heeft ouderenmishandeling een hoge prioriteit bij de uitvoering van hun (vrijwilligers) werk. Een derde van de deelnemers aan de Barometer vindt dat er in de eigen organisatie onvoldoende deskundigheid aanwezig is op het thema ouderenmishandeling. Voor een vijfde ontbreekt het naar eigen zeggen aan voldoende kennis over wat ouderenmishandeling is en hoe je dit kunt signaleren; ruim de helft zegt deze kennis wel paraat te hebben.

- Organisaties onderschrijven het belang van een gezamenlijke aanpak ouderenmishandeling in de Veiligheidsregio Gelderland-Zuid
- Er bestaat een behoefte aan meer kennis en deskundigheid over ouderenmishandeling bij een deel van de (vrijwilligers) organisaties

Wat verstaat men onder ouderenmishandeling?

Wanneer de deelnemers aan de Barometer gevraagd wordt te omschrijven wat zij onder ouderenmishandeling verstaan, noemen zij vooral lichamelijke mishandeling, psychische mishandeling en verwaarlozing en in mindere mate financiële uitbuiting. Het valt op dat het

overgrote deel van de deelnemers tenminste een aantal verschillende verschijningsvormen van ouderenmishandeling kent. *“Aan zowel lichamelijke mishandeling als verwaarlozing van de oudere. Ook het financieel uitbuiten van een oudere door bijvoorbeeld een van de kinderen, vind ik een vorm van mishandeling”*. Vaak gebruikte woorden in relatie tot ouderenmishandeling zijn: *afhankelijkheid, onthouden [van zorg], verwaarlozen, dementie, kleineren, dwang, macht, verwaarlozing, vertrouwen, respectloos, diefstal, eenzaamheid, hardhandig, etc.*

Gegeven de achtergrond van de deelnemers aan de Barometer Ouderenmishandeling is het niet verwonderlijk dat veel van hen ouderenmishandeling omschrijven vanuit het perspectief van een hulpverleningsrelatie tot de oudere: *“Hard haren kammen. Niet zorgvuldig in bed helpen, zodat ze pijn hebben. Het eten te ver weg zetten, zodat ze er niet bij kunnen en het dan zo weer weghalen met de woorden: Oh, had u geen trek?”*.

In mindere mate wordt door de deelnemers aan de Barometer benoemd dat ouderenmishandeling ook door familieleden of (andere) mantelzorgers kan worden gepleegd.

Een klein aantal deelnemers aan de Barometer legt in de eigen omschrijving van ouderenmishandeling een link naar onderbemensing en werkdruk bij hulpverleners: *“Een tekort aan personeel, deskundigheid en onwetendheid maakt dat er ondeskundig, te snel alles wordt gedaan. Er over klagen kan haast niet, want dat wordt toch ontkend”*.

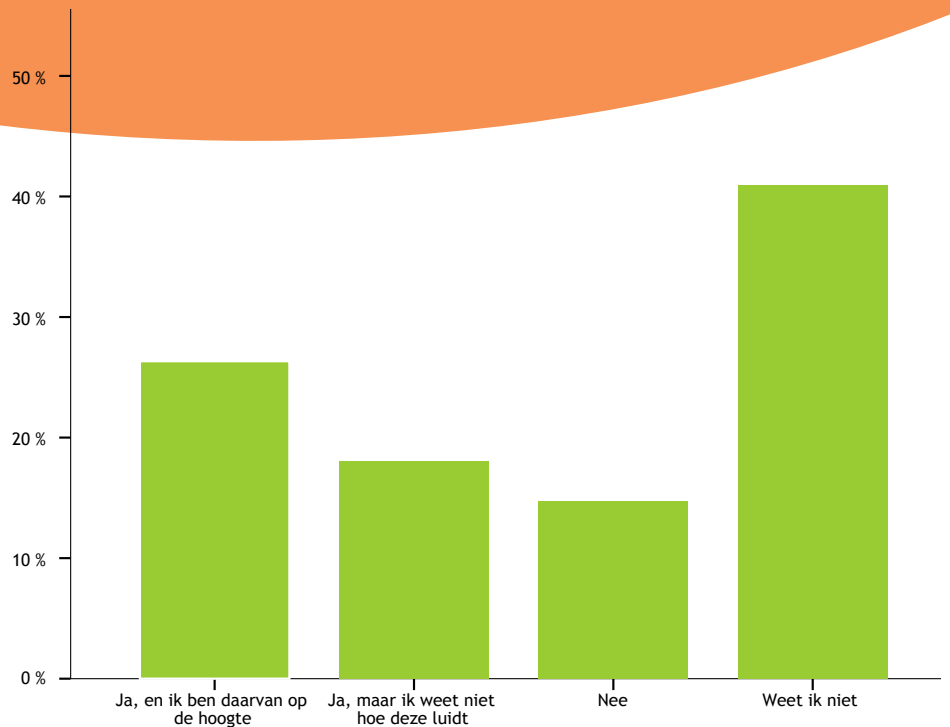
Een enkeling zegt niet te weten wat ouderenmishandeling is. In de meeste gevallen lichten deze deelnemers hun antwoord toe door te zeggen dat zij (nog) niet met ouderenmishandeling te maken hebben gehad. Een deelnemer verzucht: *“Je eerste gedachte is: Dat komt in mijn omgeving niet voor. En je gaat er over nadenken en je komt tot de conclusie dat het vaker voorkomt dan je denkt”*.

- Deelnemers zijn bekend met diverse verschijningsvormen van ouderenmishandeling
- Lichamelijke en psychische mishandeling, alsmede verwaarlozing noemt men het meest

Eenenvertig procent van de deelnemers zegt niet te weten of er in hun organisatie gewerkt wordt met een bepaalde definitie of omschrijving van ouderenmishandeling. Vooral bij de medewerkers in de thuiszorg en intramurale zorg zien we dat men niet weet of er in de organisatie gewerkt wordt met een bepaalde definitie, meer dan bij de rest van de deelnemers. Bijna vijftien procent van de deelnemers geeft aan dat er in hun organisatie een werkdefinitie bestaat van ouderenmishandeling, het grootste deel van hen weet ook wat deze inhoudt.

Professionals en vrijwilligers van welzijnsorganisaties en organisaties van mantelzorgers/vrijwilligers zijn vaker op de hoogte van de definitie van ouderenmishandeling waarmee in hun organisatie gewerkt wordt, dan de rest van de deelnemende organisaties (57,6%). Voor de deelnemers aan de Barometer vanuit de overige organisaties (45,5%) en vanuit de Ouderenbonden (70,6%) geldt dat er veelal niet met een definitie wordt gewerkt, in vergelijking met de andere deelnemers.

Wordt er in uw organisatie gewerkt met een bepaalde definitie of omschrijving van ouderenmishandeling?

II. Ervaringen met ouderenmishandeling

Hoe vaak heeft men nu te maken met ouderenmishandeling? Aan deelnemers aan de Barometer is gevraagd hoe vaak zij in het afgelopen jaar te maken hebben gehad met vermoedelijke en vastgestelde gevallen van ouderenmishandeling. Ook hebben zij aangegeven welke vormen van mishandeling het betrof en wat de relatie tussen de pleger en slachtoffer was.

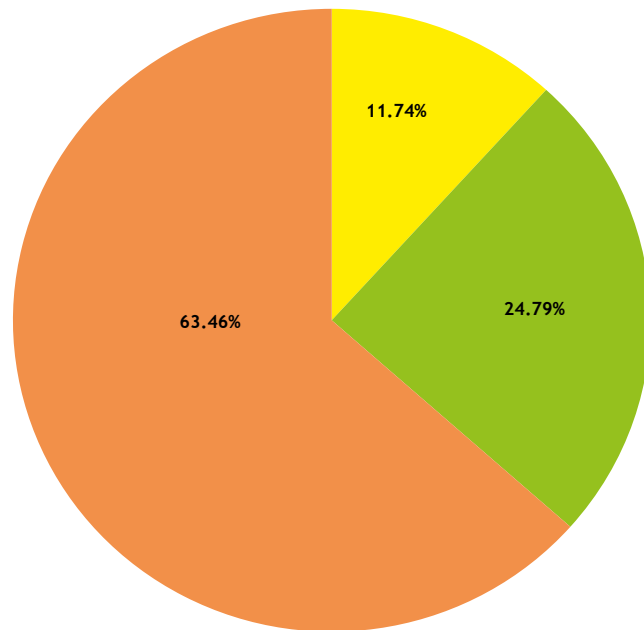
Aantal ervaringen in het afgelopen jaar

Bijna twee derde (63,5%) van de deelnemers is in het afgelopen jaar *niet* in aanraking gekomen met (vermoedelijke) ouderenmishandeling. Een kwart (24,8%) geeft aan *vermoedelijk* te maken te hebben gehad met ouderenmishandeling, en 11,7% kwam het afgelopen jaar *zeker* in aanraking met ouderenmishandeling.

Wanneer de deelnemers aan de Barometer te maken hebben gehad met *vermoedelijke* gevallen van ouderenmishandeling, noemt men gevallen uiteenlopend van 1 tot 25 in het afgelopen jaar. De deelnemers zijn een stuk terughoudender in het noemen van het aantal *vastgestelde* gevallen van ouderenmishandeling waarmee men te maken heeft gehad. Het aantal gevallen per deelnemer varieert van 1 tot 6.

Hebt u in uw (vrijwilligers)werk in het afgelopen jaar te maken gehad met ouderenmishandeling?

- Ja
- Mogelijk
- Nee

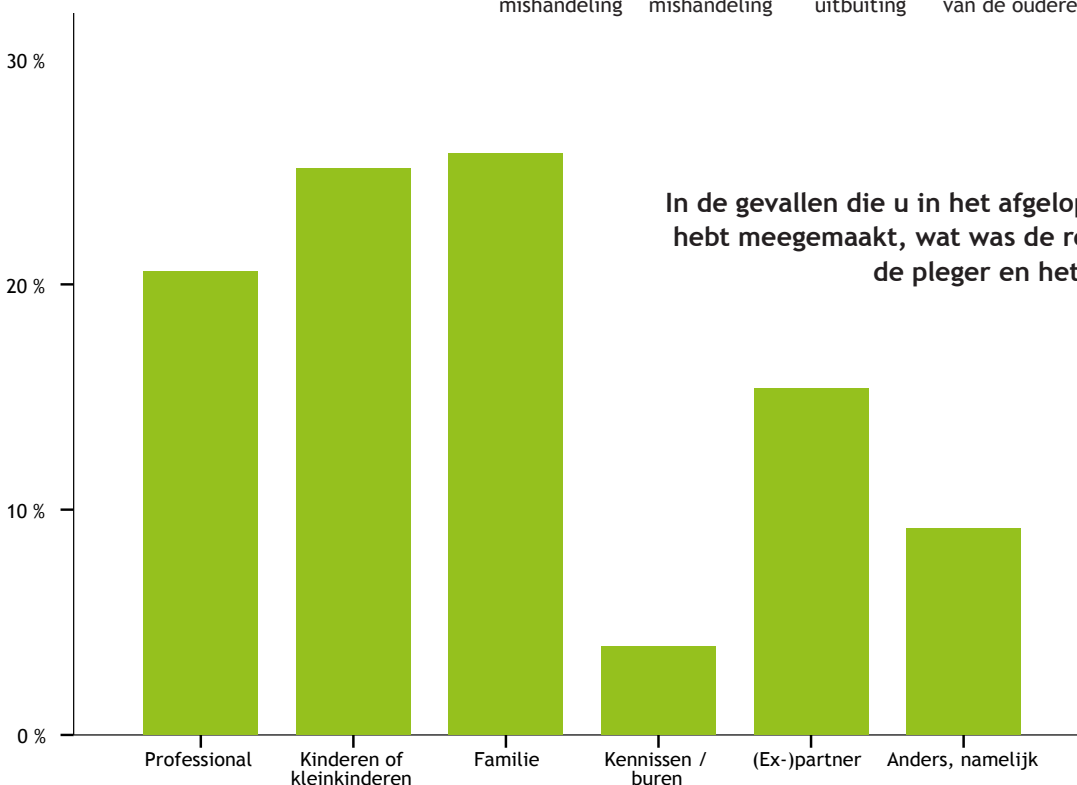
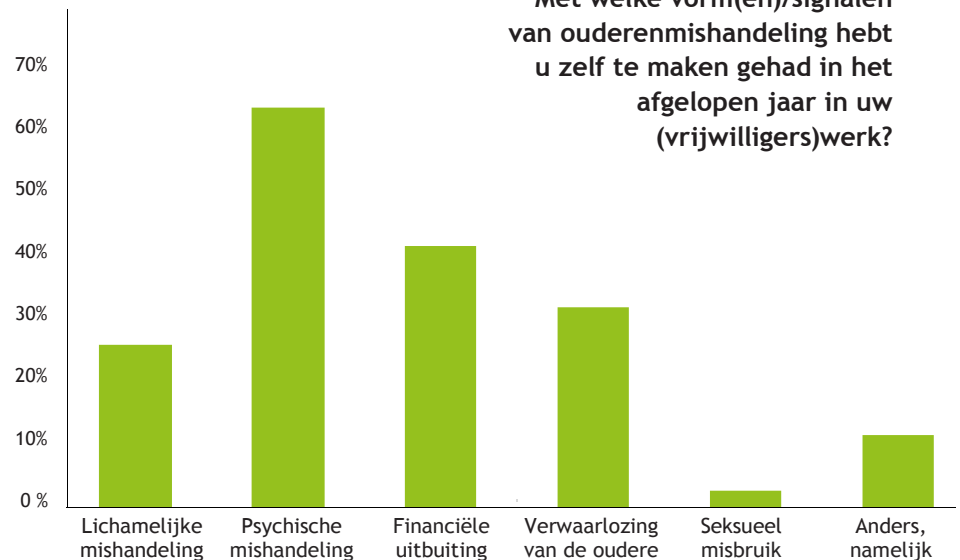

Aard van de ouderenmishandeling

De ervaringen met ouderenmishandeling - zowel vermoedelijk als vastgesteld - betreffen vooral psychische mishandeling, financiële uitbuiting en verwaarlozing van de oudere.

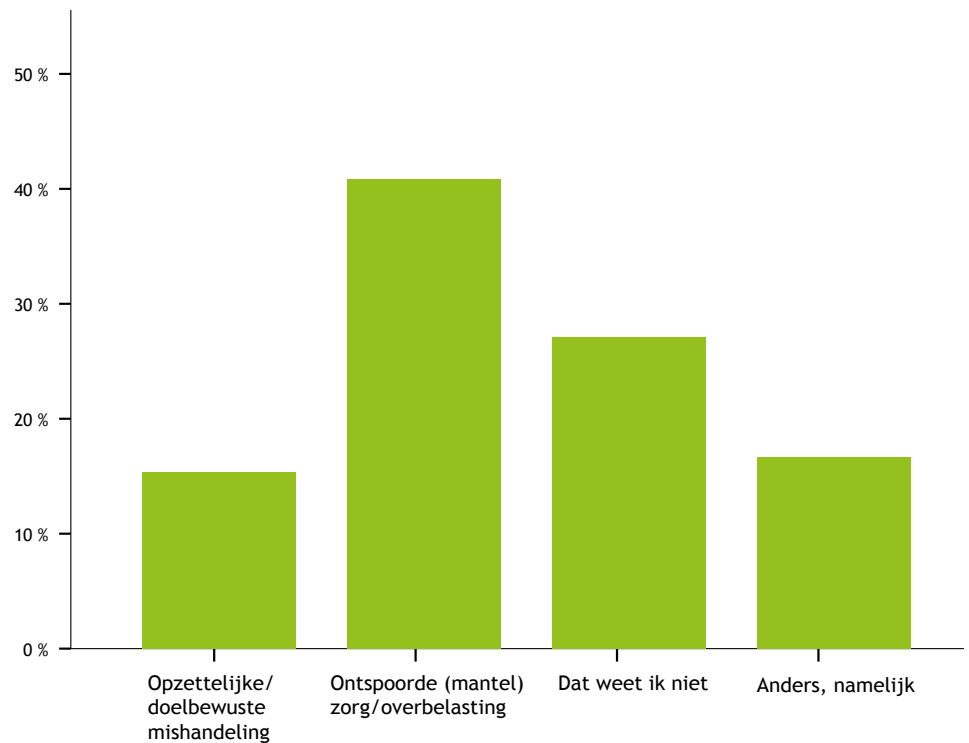
Deelnemers geven aan dat zij vooral mishandeling door familie en (klein)kinderen hebben meegemaakt (samen 51%). Daarnaast wordt door 20,6% mishandeling door een professional genoemd.

Met welke vorm(en)/signalen van ouderenmishandeling hebt u zelf te maken gehad in het afgelopen jaar in uw (vrijwilligers)werk?

De oorzaak was volgens hen vaak gelegen in overbelasting van de pleger of ontspoorde mantelzorg (40,8%). Vierenveertig procent van de deelnemers die ouderenmishandeling heeft meegemaakt kan niet goed aangeven wat de intentie van de pleger was. Zij antwoorden 'Dat weet ik niet' of geven een toelichting waaruit blijkt dat zij onvoldoende inzicht hebben in de motieven van de pleger (deze twee categorieën vormen samen 43,8%). Opzettelijke/bewuste mishandeling van de oudere wordt door vijftien procent genoemd.

In de gevallen die u in het afgelopen jaar zelf hebt meegemaakt, wat was de intentie van de pleger?

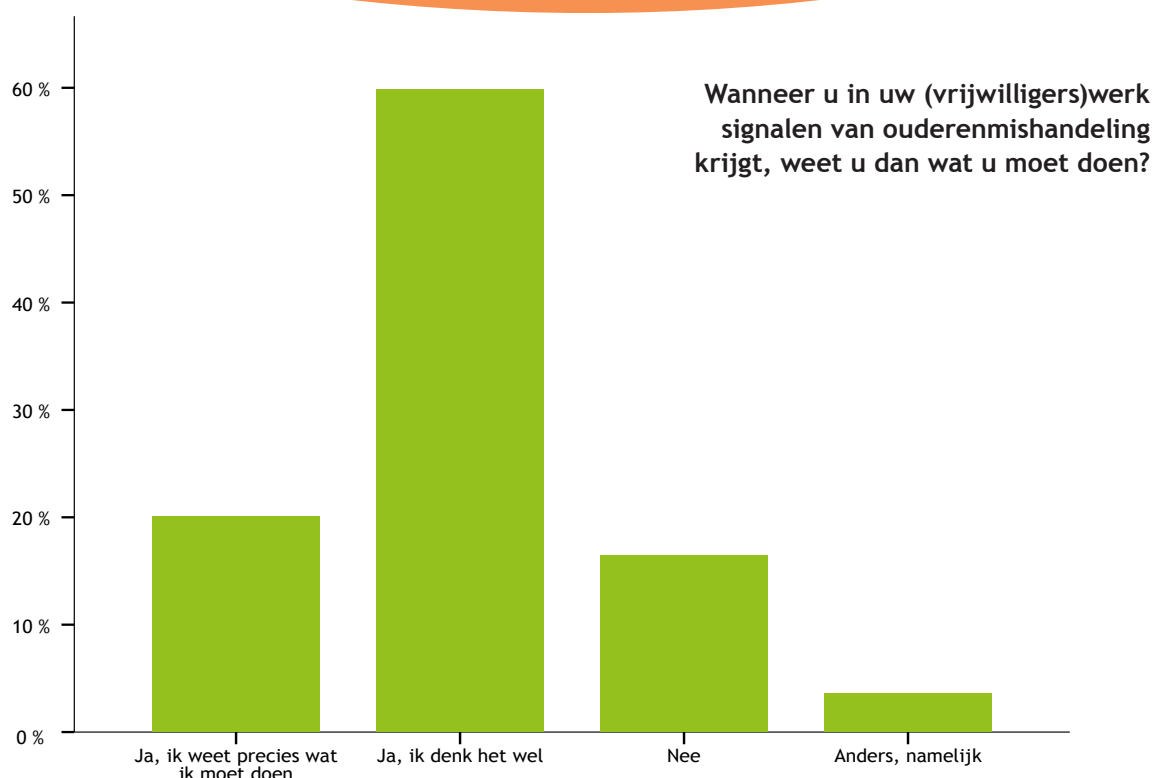

- Tweederde van de deelnemers is het afgelopen jaar naar eigen zeggen *niet* in aanraking gekomen met ouderenmishandeling
- Een kwart van de deelnemers heeft *vermoedelijk* te maken gehad met ouderenmishandeling
- Van de deelnemers had ruim een op de tien deelnemers *zeker* te maken met ouderenmishandeling
- De helft van de deelnemers die het afgelopen jaar in aanraking zijn gekomen met ouderenmishandeling geeft aan dat de plegers van de gesignaleerde ouderenmishandeling (naaste) familieleden zijn. Mishandeling door een professional wordt door een vijfde van de deelnemers genoemd
- Volgens deelnemers is mishandeling meestal het gevolg van overbelasting of ontspoorde mantelzorg. Vier van de tien deelnemers kan niet goed aangeven wat de intentie van de pleger was

III. Signaleren en melden

Weten wat te doen

Wanneer deelnemers aan de Barometer in hun werk signalen van ouderenmishandeling krijgen, weten zij dan wat zij kunnen en moeten doen? Zes van de tien deelnemers (59,8%) antwoordt 'ja, ik denk het wel'; een vijfde (20,1%) is er zeker van dat zij precies weten wat te doen. Als we kijken naar de verschillende organisaties, valt op dat met name professionals en vrijwilligers van welzijnsorganisaties en van mantelzorgers/vrijwilligers aangeven precies te weten wat zij moeten doen bij signalen van ouderenmishandeling. Van alle deelnemers weet 16,5 procent niet wat zij moeten doen. Onder de deelnemende organisaties weet een groter deel van de medewerkers in de thuiszorg en intramurale zorg niet hoe te handelen.

Melden door deelnemers

Tien procent van alle deelnemers aan de Barometer heeft in het afgelopen jaar (een vermoeden van) ouderenmishandeling gemeld *binnen* hun eigen organisatie: bij een vertrouwenspersoon of een daarvoor aangewezen persoon in hun organisatie. Het kon hier ook gaan om het melden van signalen van anderen. De deelnemers voor wie dit geldt deden meestal 1 tot 5 interne meldingen in het afgelopen jaar.

Circa vijf procent van de deelnemers meldde *buiten* hun eigen organisatie, meestal gaat het om 1 tot 3 meldingen in het afgelopen jaar. Zevenenvijftig van hen hebben toegelicht waar zij hun signalen hebben gemeld. Zij meldden vooral bij de huisarts (11 respondenten), het Algemeen Maatschappelijk Werk (7), het Meldpunt Bijzondere Zorg (7) en het Steunpunt Huiselijk Geweld (6). Verder hebben deelnemers hun signalen gemeld bij de thuiszorg (5), de politie (5), het Meldpunt Ouderenmishandeling voor de Gezondheidszorg (3) en bij collega's (3). De overige meldingen betreffen meldingen van individuen, en variëren van de klachtenfunctionaris bij de organisatie tot een melding bij de sociale dienst.

Opvolging van meldingen

In een open vraag hebben we aan de deelnemers die *binnen of buiten* de eigen organisatie het afgelopen jaar melding(en) hebben gedaan gevraagd wat er met de melding(en) is gebeurd. Vierendertig van hen hebben toegelicht wat er met de melding(en) is gebeurd. Twintig toelichtingen zijn afkomstig van deelnemers die in de thuiszorg werken; slechts drie toelichtingen zijn afkomstig van werkers in een intramurale setting. Dertien deelnemers die een melding binnen of buiten de eigen organisatie hebben gedaan zeggen dat hun melding met andere(n) organisaties is besproken en dat daar afspraken uit voortgekomen zijn. Vier melders zeggen niet te weten wat er met de melding is gebeurd. In acht gevallen is er volgens de deelnemers die gemeld hebben weinig of niets met de melding gedaan. Hoewel niet alle gevallen duidelijk zijn toegelicht is dit in ieder geval in een aantal gevallen te wijten aan het gegeven dat niet alle betrokkenen overtuigd waren van de noodzaak om naar aanleiding van de melding actie te ondernemen: *“Politie stond open voor aangifte, maar andere hulpverleners en cliënt stonden hier te weinig achter. Dus er is niets gebeurd”*. Twee deelnemers die vertellen dat met hun melding niets is gedaan, zeggen dat zij dit begrijpelijk vinden, aangezien zij niet helemaal zeker zijn van hun zaak: *“Ik vind het zelf heel moeilijk om hier een conclusie uit te trekken. Ik wil deze mensen niet tegen het hoofd stoten. En misschien dat ik het verkeerd inschat”*. In vier gevallen heeft de melding geleid tot een verhuizing van de mishandelde oudere, bijvoorbeeld naar een verzorgingshuis en in twee gevallen vertelt de melder dat de melding heeft geleid tot het aanpakken van de pleger en ontslag. In twee gevallen is volgens de melders de melding om een andere reden niet door andere(n) organisaties opgepakt. Eenmaal heeft de melder zelf (afdoende) actie ondernomen: *“Ik heb samen met de cliënt de oude pinpas vervangen door een nieuwe”*. In het andere geval *“kwam er een onverwachte ziekenhuisopname die met de mishandeling niets te maken had. Dus het probleem was opgelost”*.

De Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling

Als huisarts, leerkracht, verpleegkundige, kinderopvang begeleider, hulpverlener, zelfstandige beroepsbeoefenaar, kun je te maken krijgen met slachtoffers van huiselijk geweld of kindermishandeling. Dat brengt altijd schrik en zorg met zich mee. Daarom is de Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling ontwikkeld. Beroepskrachten zijn sinds 1 juli 2013 verplicht deze meldcode te gebruiken bij signalen van geweld. Ook ouderenmishandeling is een vorm van huiselijk geweld.

De Meldcode is geen plicht tot melden, maar een plicht tot het volgen van de volgende stappen:

- Stap 1: In kaart brengen van signalen.
- Stap 2: Overleggen met een collega en eventueel raadplegen van het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) of het Steunpunt Huiselijk Geweld (SHG).
- Stap 3: Gesprek met de cliënt.
- Stap 4: Wegen van het geweld of de kindermishandeling.
- Stap 5: Beslissen: hulp organiseren of melden.

Bekendheid met en gebruik van de Meldcode

Bijna veertig procent (37,7%) werkt niet met een stappenplan, een route en/of de Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling bij signalen. Daarnaast geeft een derde (33,3%) aan niet te weten of men met een van deze instrumenten werkt. In vergelijking met de rest van de deelnemende organisaties betreft dit vooral medewerkers in de thuiszorg en in de intramurale zorg. Een vijfde (20,7%) geeft aan wel te werken met een stappenplan, een route en/of de Meldcode bij signalen van ouderenmishandeling. Wanneer we kijken naar de verschillende organisaties, zien we dat medewerkers van welzijnsorganisaties en van mantelzorgers/vrijwilligers vaker aangeven binnen de organisatie met een stappenplan, een route en/of de Meldcode te werken.

De helft van de deelnemers (51,2%) geeft aan de Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling alleen van naam te kennen. Ongeveer dertig procent is bekend met de Meldcode, en weet ook wat deze inhoudt. Deelnemers in de overige organisaties en medewerkers van welzijnsorganisaties en van mantelzorgers/vrijwilligers zijn meer bekend met de inhoud van de Meldcode dan de rest van de respondenten. Twintig procent kent de Meldcode niet. Gezien de aard van de organisatie lijkt het logisch dat de medewerkers van de Ouderenbonden minder bekend zijn met de Meldcode, dan de rest van de deelnemende organisaties.

- Een vijfde van de deelnemers weet precies wat te doen bij signalen
- Een derde van de deelnemers is bekend met de inhoud van de Meldcode

III. Samen sterk tegen ouderenmishandeling

Hoe kan de aanpak ouderenmishandeling verbeteren?

De deelnemers aan de Barometer zijn het erover eens dat de aanpak van ouderenmishandeling in hun omgeving op meerdere aspecten verbeterd kan worden. Wat volgens hen vooral belangrijk is in een gezamenlijke aanpak van ouderenmishandeling:

- Kennis over het herkennen van ouderenmishandeling (79,6%).
- Helderheid over welke stappen men moet zetten bij signalen (71,7%).
- Deskundigheid over het bespreekbaar maken van ouderenmishandeling (62,5%).

In mindere mate noemt men ook het organiseren van gezamenlijke (thema)bijeenkomsten of voorlichting, draagvlak voor het onderwerp in de eigen organisatie en onderlinge afstemming tussen organisaties.

- Versterking van de aanpak ouderenmishandeling in de regio Gelderland-Zuid ziet men vooral in het vergroten van kennis over het herkennen van ouderenmishandeling, helderheid over de te nemen stappen en deskundigheid over het bespreekbaar maken

Wat hebben organisaties nodig?

In een open vraag konden deelnemers aangeven wat hun organisatie volgens hen nodig heeft om optimaal te kunnen bijdragen in een gezamenlijke aanpak van ouderenmishandeling in de Veiligheidsregio Gelderland-Zuid. Deelnemers noemen kennis van ouderenmishandeling in de eigen organisatie het meest nodig en - daaruit voortvloeiend - helderheid over welke stappen werknemers kunnen, of dienen te ondernemen als er sprake is van een vermoeden van ouderenmishandeling. Veel deelnemers doen suggesties over de manieren waarop in deze (kennis)behoefte kan worden voorzien: door middel van themabijeenkomsten, (bij)scholing en/of duidelijke richtlijnen of protocollen over hoe te handelen. Dit alles het liefst zo praktisch mogelijk: *“Een bijeenkomst voor alle verzorgingsniveaus en daarna een A-kaart met herkenningspunten en acties die ondernomen kunnen worden. Simpel-kort-duidelijk”*. Sommige deelnemers zien een rol weggelegd voor een aandachtsfunctionaris; in ieder geval leeft het idee dat het onderwerp ouderenmishandeling actief en blijvend onder de aandacht moet worden gebracht. Ruimte, aandacht, tijd en middelen zijn door de deelnemers aan de Barometer genoemde randvoorwaarden om ouderenmishandeling goed te kunnen (gaan) aanpakken.

- Voor een goede gezamenlijke aanpak is behoefte aan meer kennis en helderheid over te nemen stappen, en voldoende middelen, tijd en ruimte om aandacht te (blijven) besteden aan ouderenmishandeling

De stuurgroep ‘Ouderen in veilige handen regio Gelderland-Zuid’ en het Verwey-Jonker Instituut danken alle deelnemers aan de Barometer Ouderenmishandeling 2014 hartelijk voor hun tijd en inbreng.

Colofon

Opdrachtgever	Stuurgroep ‘Ouderen in veilige handen regio Gelderland-Zuid’
Auteurs	V. Los, MSc Drs. M.J. de Gruijter
Vormgeving	Drs. M. van Bommel
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

Deze brochure kan gedownload worden via onze website: <http://www.verwey-jonker.nl>.

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2014.

Het auteursrecht van deze brochure berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this information leaflet rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned